

არქეოლოგია, ეთნოლოგია, ნუმისმატიკა
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY, NUMISMATICS

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი სამანიანთა პერიოდის
ღირჰამები გრაფიკით

ევგენი ჭანიშვილი

თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ქ. თბილისი.
ი.ჭავჭავაძის გამზირი N1, 0179, საქართველო.
+995598659992. Evgeni1997.chanishvili@gmail.com
ORCID: 0009-0003-8433-3303

ანოტაცია

გრაფიტი, როგორც სოციო-კულტურული გამოხატულების ფორმა უხსოვარი დროიდან არსებობდა. მისი ძალიან ბევრი ნიმუში ჯერ კიდევ ძველი საბერძნეთიდან და განსაკუთრებით ძველი რომის იმპერიის პერიოდის ნიმუშებიდან შემოგვრჩა.¹²² გრაფიტის გამოყენების პრაქტიკა არამხოლოდ კედლებზე შესრულებულ მხატვრობას თუ მინაწერებს ან მინაკაწრებს წარმოადგენდა, არამედ ვრცელდებოდა ისეთი მცირე ზომის თუმცა საყოველთაო ნივთებზე, როგორც არის მონეტა. ფული წარმოადგენს ნებისმიერი სახელმწიფოს ისეთ საზოგადო სიმბოლიკას (განსაკუთრებით წვრილი ნომინალის ფული), რომელიც ხელმისაწვდომი და განკუთვნილი იყო ნებისმიერი სოციალური ფენისათვის.

საქართველოს ისტორიაშიც, ფულს ყოველთვის გააჩნდა მნიშვნელოვანი სიმბოლური დატვირთვა და გამოიყენებოდა არამხოლოდ ანგარიშსწორებისთვის განკუთვნილი ფორმით, არ-

¹²² აღსანიშნავია ახ. წ. 79 წელს ვულკან ვეზუვის ამოფრქვევის შედეგად ფერფლით დაფარული ქალაქი პომპეი.

ამედ შემდგომში იძენდა განსხვავებულ ფუნქციებსაც და ატარებდა, როგორც ეთნოგრაფიულ, ისე პროპაგანდისტულ, თუ კულტურულ დატვირთვას. ძალიან ხშირად მაღალი ხარისხის ვერცხლის დაბალი ნომინალის მონეტები გამოიყენებოდა, როგორც სამოსის დეკორაციის ნაწილი ან სამოსის კონკრეტული ფუნქციის მატარებელი.¹²³

საკვანძო სიტყვები: გრატიფი; დირჰამი; კავკასია; ვაჭრობა.

შესავალი

მონეტებზე ხალხის მიერ შესრულებული გრაფიტიც სოც-იო-კულტურული ასპექტის ერთერთი გამოვლინებაა. აღნიშნულ გრაფიტს შეიძლება ეტარებინა, როგორც პროპაგანდისტული ხასიათი, აგრეთვე კონკრეტული პიროვნების, კონკრეტულ მომენტში არსებული პირადი დამოკუდებულება ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით ან მისი პირადი ფსიქოლოგიური მხარე.

ძალიან ხშირად, რთულია გავარჩიოთ ესა თუ ისე მინაკაწრი ან მინაკაწრები, რომელიც არ არის კონკრეტული შინაარსის მატარებელი, წარმოადგენს გამიზნულად შესრულებულ გრაფიტს, თუ არამიზანმიმართული და ბუნებრივი დაზიანების შედეგია.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში და კონკრეტულად ნუმიზმატიკაში სამწუხაროდ არ ექცევა სათანადო ყურადღება მონეტებზე შესრულებულ მინაწერებს, შესაბამისად ამ საკითხთან დაკავშირებით შესრულებული ნაშრომები პრაქტიკულად არ გვაქვს. განსხვავებული სურათია მაგალითად ჩვენს მეზობელ რუსეთში სადაც არაერთი სტატია თუ მონოგრაფია არის მიძღვნილი არა საერთოდ მონეტებზე შესრულებულ გრაფიტთან დაკავშირებით, არამედ საკითხი კონკრეტულად დაყოფილია და შესწავლილია ეპოქების მიხედვით.

¹²³ ძალიან ხშირად მონეტა, სტანდარტული მრგვალი ფორმის გამოიყენებოდა როგორც სამოსის შესაკრავი ღილი.

ჩვენი ნაშრომის მიზანია, ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე კონკრეტული დინასტიის - სამანიდების (819-1005) პერიოდის მონეტებზე შესრულებული გრაფიკების განხილვა და მათი შედარება საქართველოს მოსაზღვრე რეგიონებში (კერძოდ ამიერკავკასიაში) აღმოჩენილ ერთეულებთან.

სტატიაში ჩვენ მიმოვიხილავთ 6 მონეტას, რომელიც ჩვენ მიგვაჩნია ყველაზე საყურადღებო გრაფიკის ნიმუშების ამსახველ ცალეხად. აღნიშნული მონეტები აღმოჩენილ იქნა საქართველოს ტერიტორიაზე, ჩვენთვის უცნობ ადგილას, რომლებიც შეადგენდნენ ქუფური დირჰამების განძის ნაწილს.

მეთოდები

კვლევის მთავარ წყაროს წარმოადგენენ უშუალოდ მონეტები. ჩვენ შემთხვევაში კი, მონეტებზე ამოკაწრული გარკვეული შინაარსის მატარებელი სიმბოლოები ანუ გრაფიტი.

კვლევისას მთავარ სირთულეს წარმოადგენს მონეტებზე დატანილი გრაფიკების ჯერ სიზუსტის განსაზღვრა, ხოლო შემდგომ მათი სუტი შინაარსის დადგენა. აღნიშნულ საკითხში ჩვენ გვეხმარება შედარებითი ანალიზი, რაც გულისხმობს ჩვენს მეზობელ რეგიონებში მსგავსი მონეტებისა და მათზე მსგავსი გრაფიკების ჩვენს სტატიაში მოყვანილ ერთეულებთან შედარებას.

უშუალოდ მონეტის სიმცირიდან გამომდინარე, მასზე დატანილი გრაფიტიც ხშირ შემთხვევაში ძალიან მცირე ზომის არის. ამიტომ, მკითხველისთვის ზუსტი ვიზუალური აღქმისთვის ჩვენ თითოეული მონეტის გრაფიკის აღწერას თან ვურთავთ შესაბამის ჩანახატს.

მსჯელობა

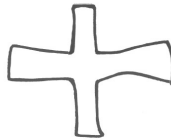
მონეტა N1 (სურ. 1) - მოჭრილია ჰიჯრის 287 (897-898 წწ.) წელს ქალაქ სამარყანდში.

სურ. 1

მონეტის შუბლის ცენტრის მთლიან სეგმენტზე ამოკაწრულია ე. წ. „სრული“ ჯვრის ფორმა. მთელს კავკასიაში, ჯვარი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული სიმბოლო იყო აღნიშნულ პერიოდში. მსგავსი ტიპის სიმბოლიკას ხშირად ვხვდებით ქვაზე შესრულებულ წარწერებსა თუ მინაწერებში.

მონეტაში ამოკაწრული აღნიშნული სიმბოლო (სურ. 2) უდავოდ განეკუთვნება ქრისტიანულ სიმბოლიკას, რადგან იგი იმეორებს ბერძნული ჯვრის ფორმას და არ წარმოადგენს შერჩევითად ორი პარალელური ხაზის კომბინაციას.

სურ.2

პირველ მონეტაზე ამოკაწრული გრაფიტი ძალიან გავს ი. გ. დობროვოლსკის მიერ აღწერილ მონეტას, რომელიც სამანიდურ დირჰამს წარმოადგენს თარიღდება ჰიჯრის 284 წლით (897-898 წწ.) და მოჭრილია ქალაქ აშ-შაშში (დობროვოლსკი, 1991: 121, 160, 184).

მონეტა N2 (სურ.3) - სამანიანთა პერიოდის მონეტა მოჭრილია ჰიჯრის 270 (883-884 წწ.) წელს, ქალაქ აშ-შაშში.

სურ. 3

მონეტის ზურგის ცენტრში ამოკაწრულია ორი გადაჯვარედინებული ხაზი. ამ შემთხვევაში ჩვენ არ შეგვიძლია ზუსტად განვსაზღვროთ ეს სიმბოლო წარმოადგენს თუ არა ჯვარს (?), როგორც ეს გადაჭრით შეგვეძლო გვეთქვა პირველი მონეტის შემთხვევაში (სურ.1), თუ ბერძნულ ასო X, თუ წარმოადგენს რაიმე სხვა სიმბოლოს.

მსგავის სიმბოლო ძალიან ხშირად გვხვდება ამიერკავკასიაში აღმოჩენილ ქუფურ დირჰამებზე (დობროვოლსკი, 1991:137, 148, 153-154). ყველა მსგავსი დირჰამი სამანიანთა პერიოდს განეკუთვნება და ამ შემთხვევაში რთულია დაზუსტება თუ კონკრეტულად რა შინაარსის მატარებელი შეიძლება იყოს სიმბოლო.

სურ. 4

მონეტა N3 (სურ.5) - მოჭრილია ჰიჯრის 290 წელს (903 წ.) ქალაქ აშ-შაშში. ამ მონეტაზე ამოკაწრული სიმბოლიკა N2 მონეტის მსგავსია. სიმბოლო ამოკაწრულია მონეტის შუბლზე. ამ შემთხვევაშიც ძალიან რთულია ზუსტად დადგინდეს სიმბოლოს

შინაარსი. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია გამოვთქვათ რამოდენიმე ვარაუდი:

ნაკლებად სავარაუდოა რომ ეს სიმბოლო (სურ.5) დაკავშირებული იყოს ბერძნულ ან ლათინური ასოსთან, როგორც შეიძლება იყოს მონეტა N2-ის შემთხვევაში. სავარაუდოდ ეს სიმბოლო დაკავშირებული უნდა იყოს ან ჯვრის უხეშ მინაკაწრთან, ან სხვა სხვა სიმბოლოსთან, რომლის ზუსტი არსის დადგენაც ჩვენ არ შეგვიძლია.

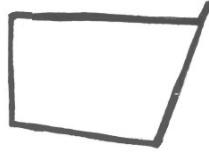
სურ.5

მონეტა N4 (სურ.6) - მოჭრილია ქალაქ სამარყანდში. მონეტის შუბლის მხარეს დატანილია ძალიან საინტერესო გეომეტრიული სიმბოლო. ჩვენ არ შეგვიძლია ზუსტად განვსაზღვროთ მისი შინაარსი თუმცა შეგვიძლია მოვიყვანოთ ამიერკავკასიაში აღმოჩენილი მონეტა, რომელზეც მსგავსი სიმბოლოა ამოკაწრული. ი. გ. დობროვოლსკის აზრით, ეს უნდა წარმოადგენდეს დროშის სიმბოლოს, რომელსაც არ აქვს ხის ტარი (დობროვოლსკი, 1991: 115).

სურ.6

დაბრავოლსკის მიერ შესრულებული ჩანახატი, ჩვენ მონეტაზე ამოკაწრული სიმბოლოს მსგავსია (სურ.7)

სურ.7

მონეტა N5 (სურ.8) და მონეტა N6 (სურ.9) გვსურს ერთ კატეგორიაში გავაერთიანოთ, რადგან მათზე ამოკაწრული სიმბოლიკა ძალიან გავს ერთმანეთს შინაარსით. სიმბოლოები შედგება ან ერთმანეთთან დაკავშირებული ან ერთმანეთისგან განცალკევებული პარალელური ხაზებისგან. მათი ზუსტი შინაარსის დადგენა სამწუხაროდ შეუძლებელია.

სურ.8

სურ.9

დასკვნა

ქუფურ დირჰამებზე შესრულებული გრაფიტი, წარმოადგენს განსხვავებულ შტოს ნუმიზმატიკაში, როგორ მეცნიერებაში. რომელსაც სრულიად განსხვავებული ასპექტების გამოვლენა შეუძლია მაშინდელ ყოველდღიურ ცხოვრებაზე და მის არსზე. მონეტებზე დატანილ გრაფიტებს, შეიძლება გააჩნდეთ განსხვავებული შინაარსი. ეს შეიძლება იყოს სახელმწიფო, რელიგიური სიმბოლოების გამომხატველი, ან თუნდაც სავაჭრო მნიშვნელობაც გააჩნდეს. გრაფიტების შემთხვევაში ყველაზე რთულ ამოცანას წარმოადგენს პირველ რიგში იმის განსაზღვრა მონეტაზე დანატინი უბრალო მარტივი მინაკაწრი წარმოადგენს თუ არა საერთოდ გრაფიტს და შემგომში იმის დადგენა თუ რა შინაარსს შეიძლება იგი ატარებდეს.

ჩვენ მიერ აღწერილ მონეტებში შეგვიძლია გამოვყოთ ოთხი კატეგორიის სიმბოლო: პირველი ეს არის რელიგიური სიმბოლო (სურ.1) სადაც უდავოდ არის გამოსახული ჯვარი და მის სიმბოლურ შინაარსში ეჭვი არ გვიჩნდება; მეორე შეიძლება მივიჩნიოთ ასო-ნიშანთა სიმბოლოდ (სურ.3), რომელსაც შეიძლება ქონოდა სავაჭრო ნიშნის დატვირთვაც; მესამე შეიძლება წარმოადგენდეს სახელმწიფო სიმბოლიკას დროშის გამოსახულებით (სურ. 7); და ბოლო მეოთხე, წარმოადგენს ხაზების

კომბინაციას, რომელთა შინაარსიც ჩვენთვის გაურკვეველია, თუმცა ეს სიმბოლოები რომ გრაფიტს წარმოადგენს ჩვენთვის უდავოა.

შეჯამების სახით, გვსურს გამოვთქვათ იმედი, რომ მონეტების აღნიშნულ ხელოვნებას მომავალშიც მიექცევა სათანადო ყურადღება, როგორც მეცნიერების ალტერნატიულ დამხმარე დარგს, რომელსაც ბევრი საინტერესო დასკვნის გაკეთება შეუძლია ადამიანის მაშინდელ ყოფით ცხოვრებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Добровольский, И. Г. (1991). Граффити на восточных монетах. Ленинград. (= დობროვოლსკი, ი. გ. (1991). გრაფიტი აღმოსავლურ მონეტებზე. ლენინგრადი);
- Равдина, Т. В. (1988). Погребения X-XI вв. с монетами на территории древней Русми. Москва. (= რავდინა, ტ. ვ. (1988). X-XI საუკუნეების მონეტებიანი სამარხები ძველი რუსეთის ტერიტორიაზე. მოსკოვი);
- Босворт, К. Э. (1971). Мусульманские Династии. Москва. (= ბოსვორტი, კ. ე. (1971). მუსლიმური დინასტიები. მოსკოვი).